

Hur kan arbetsmiljön bli bättre för både kvinnor och män?

Hur kan arbetsmiljön bli bättre för både kvinnor och män?

Kvinnor och män har samma rättigheter till en god arbetsmiljö. Idag är fler kvinnor än män sjukskrivna från arbetet och fler kvinnor tvingas avsluta sitt arbetsliv i förtid på grund av hälsoskäl. Samtidigt är det fler män som råkar ut för allvarliga olyckor och dödsolyckor i arbetet.

I den här foldern ger vi några exempel på hur du som arbetsgivare kan höja kvaliteten i arbetsmiljöarbetet med ett genusperspektiv. Vi har också ställt samman ett antal frågor som kan hjälpa dig att få syn på eventuella risker och brister i arbetsmiljön för dina anställda.

Hur ser arbetslivet ut för kvinnor och män?

Kvinnor och män arbetar med olika saker

Kvinnor och män finns idag på den svenska arbetsmarknaden i nästan lika hög utsträckning (84 respektive 89 procent 2016). Andelen sysselsatta är högst för inrikes födda män och lägst för utrikes födda kvinnor.

Arbetsmarknaden är mycket könsuppdelad. Kvinnor jobbar mest i branscher och yrken med många andra kvinnor, män i branscher och yrken med andra män. Av samtliga anställda återfinns endast 16 procent av kvinnorna och 15 procent av männen (2014) i yrken med en jämn könsfördelning, det vill säga med 40–60 procent av vardera könet. Av de 30 största yrkena är det bara fyra som har en jämn könsfördelning: butikssäljare i fackhandeln, kockar och kallskänkor, säljande butikshefer och avdelningschefer i butik samt gymnasielärare.

Fler kvinnor blir sjuka och fler män drabbas av olyckor

Arbetsmiljöverkets officiella statistik visar att kvinnor i högre grad blir sjuka av sina arbeten medan män oftare drabbas av olyckor med sjukfrånvaro och dödsfall på jobbet. Fler kvinnor än män tvingas också avsluta sina arbetsliv i förtid på grund av hälsoskäl.

Statistiken visar även att kvinnor är mer utsatta än män för sexuella trakasserier i arbetet. Det är speciellt de yngre kvinnorna som är drabbade. Andelen som uppger att de har utsatts för sexuella trakasserier från andra personer än chefer och arbetskamrater har ökat.

Trots att kvinnors sjukfrånvaro är högre än männens är det mycket svårare för kvinnor att få en arbetssjukdom godkänd och att få arbetsskadelivränta.

Deltid och tidsbegränsade anställningar är vanligare bland kvinnor

Deltid är vanligare bland kvinnor än män (31 procent kvinnor jämfört med 12 procent män 2016). Deltidsarbete påverkar framför allt inkomsten. Färre arbetade timmar ger en lägre inkomst, vilket i sin tur påverkar såväl ersättningen vid föräldraledighet, arbetslöshet och sjukdom som den framtida pensionen. Deltidsarbete kan också leda till en sämre löneutveckling och sämre karriärmöjligheter på sikt.

Deltid kan vara ofrivilligt. Betydligt fler kvinnor än män är undersysselsatta, det vill säga jobbar mindre tid än de önskar.

Kvinnor har också, jämfört med män, en otryggare koppling till arbetsmarknaden; de har i högre grad än män olika former av tidsbegränsade anställningar.

Hur arbetet organiseras påverkar vilka som får belastningsskador

Belastningsskador är en vanlig orsak till anmälda arbetssjukdomar för både kvinnor och män. Rapporten "Belastning, genus och hälsa i arbetslivet" (Arbetsmiljöverket, 2013:9) visar att organisationen av arbetet på en arbetsplats har stor betydelse för uppkomsten av belastningsbesvär.

Kvinnor och män gör ofta olika saker på jobbet – även om de har samma yrke. Det är den viktigaste förklaringen till att kvinnor får mer ont och fler belastningsskador. De biologiska skillnaderna däremot spelar liten roll. Rapporten visar att män generellt har större variation i sina arbetsuppgifter medan kvinnorna jobbar mer repetitivt. De plockar saker med händerna och sträcker sig i obekväma arbetsställningar i upprepade serier. Männen gör de tunga, snabba lyften, kör maskinerna och använder verktygen. Även när kvinnor och män utför exakt samma arbetsuppgift kan belastningen skilja sig åt eftersom utrustningen ofta är dimensionerad för en genomsnittlig man.

Några exempel:

- Kvinnor hjälper människor att förflytta sig, medan männen lyfter saker.
- Kvinnor är oftare bundna till en plats i arbetet, medan män har mer rörliga arbetsuppgifter.

Tips:

- Arbeta för att minska de enahanda och repetitiva jobben.
- Där det inte går – fördela arbetsuppgifterna mellan individer av båda könen så att alla får variation.
- Utforma arbetsstationer så att de passar både kvinnor och män. Lyft blicken och fundera över vad det är som styr vem som hamnar på vilka arbetsuppgifter och har inflytande över arbetsorganisationen på just ditt jobb.

10 anledningar att arbeta med ett genusperspektiv

1. Sjukfrånvaron är lägre i yrken med en jämn könsfördelning.
2. Föreställningarna om vad som är lämpligt för kvinnor och män är begränsande inte bara för individens möjligheter till utveckling, utan också för företag, organisationer och samhället i stort.
3. Organisationer kan skapa en bättre arbetsmiljö om de identifierar medvetna och omedvetna föreställningar och förväntningar på hur kvinnor och män ska vara. Det kan leda till att strukturerna istället blir mer öppna för individuella variationer.
4. En jämn fördelning av kvinnor och män på en arbetsplats är ett sätt att förebygga trakasserier.
5. Arbetsplatser som är utbildade i att hantera olikheter och mångfald presterar flera gånger bättre jämfört med en homogen grupp. De verkligt nyskapande idéerna föds genom möten som präglas av olikheter och skillnader. Kreativitet och effektivitet ökar med blandade arbetslag.

6. Företag med högre andel kvinnor i styrelsen redovisar bättre resultat.
7. Jämställdhetsarbetet förbättrade effektiviteten för Ericsson i Hudiksvall med nära tio procent. Hälsinglands Sparbanks ledningsstyrda förändringsarbete kommer på två år att nära nog fördubbla vinsten. Det är några av exemplen från boken "Genusmedvetet ledarskap – resan från icke-fråga till tillväxtfråga" (Liber, 2012).
8. Mångfald gynnar utvecklingen. I EU:s 2020-strategi står det att "diskriminerande åtgärder vid anställning och i arbetet minskar de tillgängliga arbetskrafts- och kompetensresurserna och gör att samhället som helhet drabbas av långsammare ekonomisk tillväxt".
9. Flera rapporter visar ett samband mellan jämställda företag och organisationer och lönsamhet:
 - Det finns flera vinster med ökad jämställdhet: större motivation hos personalen, fullt resursutnyttjande och kontaktytor som öppnar upp för möjligheter för lönande synergieffekter. ("Jämställdhet och lönsamhet", Nutek, 1999.)
 - Privata företag redovisar ett positivt resultat av jämställdhetsarbetet: ökad produktivitet, kvalitet, leveranssäkerhet, ett bättre arbetsklimat, kreativitet och samarbete. ("Jämt lönsamt", Centrum för förändringsledning, 2003.)
 - I boken "Det lönar sig" (Näringslivets ledarskapsakademi 2010) visar författarna att en genusmedveten ledning och styrning av företaget är lönsam. Boken baseras på ett forskningsprojekt på verkstadsföretaget Indexator.
10. En undersökning som byggbranschen gjort, "Byggbarometern" (2013), visar att de förlorar kompetent personal på grund av en "grabbig" attityd och ett tufft arbetsklimat. Flera kvinnor lämnar branschen eftersom de känner att de motarbetas och inte ges samma karriärmöjligheter.

Den segregerade arbetsmarknaden förstärker traditionella könsmönster

Föreställningar om skillnader mellan män och kvinnor har lett fram till att vi i Sverige har en av de mest segregerade arbetsmarknaderna i Europa. Det framgår av rapporten "Under luppen – genusperspektiv på arbetsmiljö och arbetsorganisation" (Arbetsmiljöverket 2013:1).

Föreställningen att kvinnor är födda med bättre förmåga till omvårdnad än män har till exempel bidragit till att vård- och omsorgssektorn domineras av kvinnor.

Av rapporten framgår att på arbetsplatser där det finns män har ofta deras perspektiv och arbetssätt fått vara normen. Kvinnor saknar oftare än män möjlighet att påverka sin arbetssituation. Dessutom finns färre kvinnor ju högre upp i organisationen man kommer.

Rapporten visar också att du som arbetsgivare kan minska risken för diskriminering, trakasserier och konflikter och öka kreativiteten och lönsamheten genom att aktivt jobba för en mer jämställd arbetsplats.

Tips:

- Skapa en bild över var kvinnorna och männen finns i organisationen och hur strukturerna för könsordningen ser ut.
- Titta på olika yrkesgruppers grad av krav i arbetet, egenkontroll och socialt stöd och jämför mellan kvinnor och män inom och mellan yrkesgrupperna.
- Kartlägg eventuella löneskillnader mellan kvinnor och män i en yrkesgrupp. Värderas arbetsuppgifter inom samma yrkeskategorier olika för kvinnor och män?
- Har kvinnor och män lika möjligheter till kompetensutveckling?
- Har kvinnor och män samma möjligheter till föräldraledighet?
- Upplever kvinnor och män stress i samma utsträckning?

Rapporter om kvinnors och mäns arbetsmiljö

Två nya forskarrapporter tar upp aktuell forskning om jämställdhet och arbetsmiljö. I "Genusperspektiv på olycksfall och dödsolyckor i arbetslivet" (Arbetsmiljöverket 2017:4) framkommer det bland annat att maskulina kulturer i mansdominerade branscher kan påverka arbetssätt och risktagande. Rapporten "Kvinnors och mäns arbetsvillkor" (Arbetsmiljöverket 2016:2) visar att alltför höga krav och begränsade resurser i arbetet generellt hänger samman med lägre arbetstrivsel, en ökad vilja att säga upp sin anställning samt sämre psykisk och fysisk hälsa. Den visar också att en större andel kvinnor än män jobbar deltid, har skiftarbete och anger höga krav och lägre resurser.

Hur kan jag som arbetsgivare synliggöra och jämföra risker i kvinnors och mäns arbetsmiljö?

Genom att arbeta genusmedvetet kan du som arbetsgivare höja kvaliteten i det systematiska arbetsmiljöarbetet. Ta gärna hjälp av dessa frågor för att identifiera och bedöma risker och brister i arbetsmiljön som kan ha med föreställningar om kön att göra. Svaren på frågorna kan förhoppningsvis leda till idéer om hur sådana risker och brister kan åtgärdas. Frågorna bygger på tre perspektiv: människa, teknik och organisation.

Människa

- Har vårt arbetsmiljöarbete ett jämställdhetsperspektiv?
- Finns det en föreställning om att vissa arbetsuppgifter eller områden passar bättre för kvinnor respektive män att jobba med?
- Har kvinnor och män samma möjlighet att påverka och vara delaktiga i frågor som har med arbetsmiljön att göra?
- Finns bilder, texter eller föremål på arbetsplatsen som kan upplevas som kränkande? Förekommer ett språkbruk eller en jargong som kan upplevas som kränkande?
- Är arbetsplatsen inkluderande eller exkluderande?
- Känner sig medarbetarna inkluderade oavsett kön?
- Präglas arbetsplatsen av en ömsesidig respekt och tolerans?
- Är attityden till föräldraledighet densamma för kvinnor och för män?
- Har kvinnor och män samma möjlighet till kompetens- och karriärutveckling?

Teknik

- Är verktygen på arbetsplatsen anpassade för både små och stora händer och kroppar?
- Finns det skyddskläder och arbetskläder som passar oavsett kön?
- Finns omklädningsrum för kvinnor respektive män?
- Är arbetsplatserna individuellt och ergonomiskt anpassade? Finns det skillnader mellan kvinno- och mansdominerade yrkesområden vad gäller skyddskläder, förhållanden och tillgång till redskap med mera?
- Finns det maskiner eller arbetsuppgifter som blivit "könsmärkta", det vill säga som i huvudsak enbart kvinnor eller enbart män använder respektive utför?
- Den officiella statistiken visar att kvinnor är mer sjukskrivna än män och att fler kvinnor än män tvingas avsluta sitt arbetsliv i förtid på grund av ohälsa. Kan det hänga ihop med att utrustning inte är anpassad för både kvinnor och män?

Organisation

- Hur många anställda finns det?
- Hur många är kvinnor? Hur många är män?
- Vad gör kvinnorna och männen? Har kvinnor och män samma befattningar?
- Om kvinnor och män har samma befattningar – har de samma arbetsuppgifter?
- Om kvinnor och män gör olika saker: hur ser riskerna ut för kvinnor respektive män i deras arbetsuppgifter?

- Finns det en strävan efter en jämnare fördelning mellan antalet anställda kvinnor och män?
- Den officiella statistiken visar att kvinnor är mer sjukskrivna än män och att fler kvinnor än män tvingas avsluta sitt arbetsliv i förtid på grund av ohälsa. Hur ser det ut på min arbetsplats? Vad kan eventuella skillnader bero på? Kan det hänga ihop med att kvinnor och män gör olika saker?
- Vilka förutsättningar får män och kvinnor på arbetsplatsen att kunna jobba med samma saker?
- Har alla anställda möjlighet att påverka sin egen arbetssituation? Vilka anställda har högt arbetstempo, maskin- respektive kundstyrd arbetstakt, brist på utveckling eller fysisk bundenhet till arbetsplatsen?
- Hur påverkar olika verksamhetsbeslut kvinnors och mäns utsatthet för olika risker och ohälsa?
- Får kvinnors och mäns åsikter och synpunkter på problem och förbättringar i arbetsmiljön samma uppmärksamhet?
- Om det förekommer belastningsskador, kan arbetsrotation vara ett sätt att minska och förebygga skador?
- Finns det arbetstagare som valt att gå ner i deltid på grund av brister i den fysiska eller psykosociala arbetsmiljön? Finns det skillnader mellan män och kvinnor?
- Hur ser fördelningen av kvinnor och män ut i arbets-, projekt- och utvecklingsgrupper?

Få igång en diskussion om jämställda arbetsvillkor med hjälp av ett test på av.se

Arbetsvillkoren skiljer sig ofta åt i kvinnodominerade och mansdominerade verksamheter. Med hjälp av ett webbaserat test kan du synliggöra, jämföra och reflektera kring förutsättningarna för en god arbetsmiljö i olika verksamheter.

Frågorna i testet handlar om

- verksamhetens uppdrag
- medarbetarnas arbetsvillkor
- kommunikation, ledning och styrning
- krav och resurser.

Skriv ut testresultaten och ta upp det och reflektionsfrågorna på en arbetsplatsträff eller i en samverkansgrupp. När ni reflekterat, diskuterat och kommit fram till vad som behöver åtgärdas kan ni använda resultatet som en del i ert systematiska arbetsmiljöarbete. Testet hittar du på av.se, på sidan "Jämställdhet i arbetsmiljön".

Vad har hänt i ett historiskt perspektiv?

Det vi tar för självklart idag har inte alltid varit så. Mycket har exempelvis hänt på arbetsmarknaden. Här är några milstolpar i historien som påverkat kvinnors och mäns arbetsliv.

- 1859** Kvinnor får rätt att inneha vissa lärartjänster.
- 1925** Kvinnor får, med vissa undantag, samma rätt som män till statliga tjänster.
- 1939** Förbud mot att avskeda förvärvsarbetande kvinnor på grund av havandeskap, förlossning eller giftermål.
- 1947** Rätt till lika lön för samma tjänst införs för statligt anställda.
- 1958** Kvinnor får rätt att bli präster.
- 1960** SAF och LO beslutar att inom en femårsperiod slopa de särskilda kvinno- och manslönerna (männen hade högre löner på grund av att de betraktades som familjeförsörjare).
- 1971** Särbeskattning ersätter sambeskattnig.
- 1974** Föräldraförsäkring införs som ger föräldrar rätt att dela ledigheten vid barns födelse.
- 1980** Lag mot könsdiskriminering i arbetslivet införs.
- 1983** Alla yrken öppnas för kvinnor, även inom försvaret.
- 2009** Diskrimineringslagen träder i kraft.
- 2010** En ändring i lagen om totalförsvarspliktiga gör värnplikten könsneutral.
- 2013** 18 myndigheter får ett särskilt uppdrag att arbeta för ökad jämställdhet. År 2017 har 59 myndigheter fått detta uppdrag.
- 2016** Antalet dagar i föräldraförsäkringen som inte kan överlåtas ökar från 60 till 90 dagar.
- 2018** Jämställdhetsmyndigheten startar sin verksamhet.

Steg framåt men traditionella könsmönster finns kvar i arbetslivet

Sverige har sedan 1970-talet drivit en jämställdhetspolitik som syftar till att ge kvinnor och män samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom alla områden i livet. Kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.

I den senaste utredningen om jämställdhetspolitiken SOU 2015:86 beskrivs bland annat utvecklingen på arbetsmarknaden de senaste tio åren. Trots kvinnors deltagande på arbetsmarknaden finns löneskillnader, deltidsarbete, könssegregerad utbildning och arbetsmarknad samt ett ojämnt uttag av föräldraförsäkringen. Detta ger konsekvenser för försörjningen men även arbetsmiljön.

Läs mer om jämställdhet i arbetsmiljön på av.se

Bra arbetsmiljö är en jämställdhetsfråga. Arbetsmiljöverkets regeringsuppdrag 2011-2016 för att uppmärksamma och undersöka kvinnors arbetsmiljö visar att arbetsmiljön i Sverige fortfarande är ojämfälld. Men med ett genusmedvetet systematiskt arbetsmiljöarbete kan arbetsmiljön bli bättre för både kvinnor och män. På Arbetsmiljöverkets webbplats har vi samlat filmer, frågeverktyg och kunskapssammanställningar som du som arbetsgivare kan använda i det arbetet.

Se sidan "Jämställdhet i arbetsmiljön" på av.se.

Källor:

"Jämställdhetsboken" av Ann-Katrine Roth, 2011, Norstedts juridik
"Mål och myndighet. En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken",
SOU 2015:86

"På tal om kvinnor och män – lathund om jämställdhet 2016",
Statistiska centralbyrån

Arbetsmiljöverkets arbetsskadestatistik

Fler exemplar av broschyren beställs från:
Arbetsmiljöverket, 112 79 Stockholm
Telefon 010-730 90 00
E-post: arbetsmiljoverket@av.se

Beställningsnummer ADI 685

av.se

Vår vision: Alla vill och kan skapa en bra arbetsmiljö

